

MA. Sokol GJERMËNI
(Tiranë)

ISA BOLETINI DHE KRYENGRITJA E VITIT 1911

Mënyra sesi Perandoria Osmane e trajtoi Kryengritjen e shqiptarëve gjatë vitit 1910 në Vilajetin e Kosovës, krijoi një gjendje tepër të vështirë dhe të papërballueshme jo vetëm nga ana fizike, por edhe nga ana psikologjike. Ngado shihej tym e flakë. Kudo kishte djegie, plaçkitje, vrasje, varje, rrahje dhe mizori që populli në ato vise (Vilajetin e Kosovës) nuk i pati provuar kurrë ndonjëherë më parë në atë shkallë¹. Të njëjtin perceptim dëshmon në faqet e ditarit të tij personal dhe konsulli serb Jovan Jovanović në Shkup². Kjo ishte pamja që shfaqej në Vilajetin e Kosovës gjatë dhe në përfundim

¹ Skënder Luarasi, *Isa Boletini (jetëshkrim i shkurtër)*, Tiranë: “Naim Frashëri”, 1971, f. 117.

² Ushtria rrafshoi 2 fshatra Zborc dhe Kraishtë?. Në Kaçanik ushtria i dogji shtëpitë. Nga ana e Moravës ushtria dogji fshatrat Sadovinën dhe Vërbën. U shkatërruan dhe u dogjën katër fshatra Binça, Stagova, Pozharani dhe Kabashi, Runjeva. Fshatrat Gushicë, Ramjan, dhe Ninkovc janë bërë pluhur. Jezerca është bombarduar dhe rrënuar. Belinca dhe Budakova janë në flakë. Zekerica, *Lëvizja Kombëtare Shqiptare në Kosovë 1908 - 1912*, Tiranë: “MihalDuri”, 1982, f. 270 - 289.

të Kryengritjes së vitit 1910. Pavarësisht gjendjes së krijuar nga kushtet e vështirësive të përditshme, nga mungesa e burimeve të domosdoshme, nga pamjaftueshmëria e municioneve dhe armëve, nga mungesa e kapaciteteve luftarake dhe ajo e sigurisë së jetës, Isa u mundua të strehohej në vende të ndryshme dhe të mos e linte veten në duart e rastësisë. Por, kjo situatë nuk mund të ishte më aleate me të. Sipas një raporti të drejtorit të policisë së Trieshtit, arriti një moment që me gjithë rezistencën e vazhdueshme s'mund t'i bëhej më dot ballë trupave osmane në Kosovë³. Për afro një muaj, ai qëndroi në bjeshkë i bllokuar nga forcat osmane në afërsi të kufirit me Malin e Zi. Në stanet e Isniqit u mblodh paria e kryengritësve. Pasi biseduan ata kuptuan se veç mungesës së bukës, nuk ekzistonin më mundësitë, prandaj dhe e prenë shpresën për qëndresë. U vendos që të kërkohej strehim në Mal të Zi⁴.

Në këto kushte Isa Boletini u përpoq të hynte në lidhje me qeverinë malazeze, së cilës i kërkoj strehim në emër të të gjithë krerëve të kryengritjes së Kosovës⁵. Qeveria malazeze e pranoi kërkesën e tij dhe të krerëve të tjerë kryengritës. Më 13 qershor 1910, Isa së bashku me djemtë e tij dhe 13 shokë kaloi në Velikë, e prej andej autoritetet kufitare malazeze e çuan atë në Andrijevicë ku qëndroi për afro 10 ditë. Meqenëse Andrijevicë ishte në afërsi të kufirit me tokat shqiptare, ministri i Brendshëm malazez urdhëroi që

³ Haus und HofStaatsArchiv, Wien, PolitischesArchiv, Albanien (më tej: HHSt.A.PA.A), në Arkivin e Institutit të Historisë (më tej: AIH), Tiranë, Vj. 21-9-941, Raport i drejtorit të Policisë në Trieshtë për Presidiumin e mëkëmbësisë, Trieshtë, 20 shkurt 1911.

⁴ S. Luarasi, *Isa ...*, f. 119 - 120.

⁵ Fatmira Musaj, *Isa Boletini (1864 - 1916)*, Tiranë: "Shtypshkronja e re", 1987, f. 92.

Isa Boletini të dërgohej në brendësi të vendit, në Nikshiq⁶. Kjo ngjarje tërhoqi dhe vëmendjen e shtypit malazez. Gazeta “Glas Crnogroca” e datës 12/25 qershor 1910, theksonte se Isa Boletini i përndjekur ditë e natë nga ushtria e policia osmane kaloi në sektorin kufitar të Velikës⁷. Qeveria malazeze i dha azil me qejf të madh Boletinit, sepse me këtë veprim shpresonte që t’i bënte për vete shqiptarët, duke shfrytëzuar situatën e krijuar dhe nevojat më të domosdoshme të tyre. Pas Isait erdhën turma të tjera emigrantësh⁸. Largimi i tij nga Kosova nuk kishte qenë i lehtë. Ai ikte i dëshpëruar psikologjikisht dhe emocionalisht. Ai linte prapa kullën të rrëzuar për të dytën herë brenda 2 vjetëve, dhe gratë e fëmijët e familjes të shpërndarë nëpër fisin e tij në Pejë, e Shalë⁹.

Kalimi për në Mal të Zi në masë i shqiptarëve ndodhi për shumë arsye, duke filluar që nga trajtimi i dhunshëm ndaj tyre, reprezaljet e gjithfarshme, pamundësia për të jetuar në kushtet kur nuk kishin asgjë me se të jetonin, dhe ku shpëtimi i jetës së grave, fëmijëve dhe i të moshuarve ishte largimi. Vendosja shpërndarja dhe qëndrimi i emigrantëve shqiptar në Mal të Zi, por sidomos ai i krerëve të tyre ishte gjithmonë nën vëzhgimin dhe kujdesin e autoriteteve malazeze. Madje Qeveria malazeze bën çmos që të fitonte dhe të ruante simpatinë e këtyre personave, dhe i jepte secilit nga 2-3 korona, ndërsa bajraktarëve nga 5 korona në ditë¹⁰.

⁶ ZekeriaCana, *Politika e Serbisë kundrejt çështjes shqiptare 1908-1913*, Prishtinë: “KGT”, 2006, f. 81; F. Musaj, *Isa...*, f. 92.

⁷ Gjergj Nikprelaj, *Kryengritja e Malësisë së vitit 1911*, New York: “Gjonlekaj Publishing Co.”, 2004, f. 67.

⁸ HHSt.A.P.A.A, Vj. 21-9-941, Raport i drejtorit të Policisë në Trieshtë për Presidiumin e mëkëmbësisë, Trieshtë, 20 shkurt 1911.

⁹ S. Luarasi, *Isa...*, f. 120.

¹⁰ HHSt.A.P.A.A, Vj. 21-9-941, Raport i drejtorit të Policisë në Trieshtë për Presidiumin e mëkëmbësisë, Trieshtë, 20 shkurt 1911.

Udhëheqës të ndryshëm të Lëvizjes Kombëtare po projektonin idenë e organizimit të një kryengritjeje të re gjatë pranverës së vitit 1911. Në kushtet në të cilat ndodheshin shqiptarët e zonave veriperëndimore dhe verilindore kërkohej më shumë sesa një dëshirë dhe vullnet individësh për një nisëm të tillë. Duheshin siguruar aleatë dhe mbështetje. Isa iu bashkua kësaj ideje. Ai tok me Sokol Bacin dhe Mirash Lucën, ishin duke u përpjekur prej kohësh që ta kandisin Malin e Zi, të bashkohej në ndërmarrjen e një aksioni energjik (kupto: kryengritje e re) në Shqipëri. Mbret Nikolla nuk ishte kundër një aksioni të tillë, por ai do të ruajë idenë se kjo ndërmarrje nuk vjen nga Mali i Zi¹¹. Për shkak të një çarmatimi shumë të fortë nga forcat osmane, një nga elementet më bazike në rast të një organizimi tjetër kryengritës për shqiptarët armët dhe municionet ishin më të domosdoshmet për një realizimin e një iniciative të tillë. Edhe pse në mërgim Isa kishte arritur të krijonte kontakte dhe rrugë për të mundësuar pajisjen e bashkatdhetarëve të vetë me armë.

Aktiviteti dhe prurjet e herëpashershme që u siguronin atë çka u duhej shqiptarëve në Mal të Zi na bënë të mendojmë se ndërmjet këtij shteti dhe Isai mund të ketë pasur një marrëveshje për të mos e penguar furnizimin me armë të shqiptarëve. Shpjeguar kjo nga qëndrimi i gjatë i Isait në Cetinë përgjatë vitit 1910, nga propaganda e gjallë, të cilën mbret Nikolla po e zhvillonte tash prej shumë vitesh në malet e Mbishkodrës, si dhe nga dobia, që mund të kishte ky i fundit nga një kryengritje shqiptare e përgjithshme eventuale¹². Mesa duket transportimi dhe lëvizja e armëve i kishte

¹¹ Po aty.

¹² HHSt.A.PA.A, Vj. 21-14-1441, Informacion i konsullit austro-hungarez, Bornemisza në Manastir, për ambasadorin Pallavicini në Kostandinopojë, Manastir, 19 janar 1911.

bërë përshtypje dhe konsullit austro - hungarez në Manastir, Bornemisza-s. Në një informacion që ai i dërgon ambasadorit të tij, Pallavicinit, në Kostandinopojë, ai njofton se: “tani po e mësoj mënyrën me të cilën shumë prej këtyre armëve i sigurohen Shqipërisë. Isa Boletini po fut një sasi të madhe pushkësh me përsëritje dhe shumë municion në Malin e Zi, prej ku ato pastaj kalojnë në Shqipëri nëpër kufirin e thatë. Të gjitha këto pa pëlqimin e autoriteteve malazeze janë të pamundshme”¹³.

Për të arritur qëllimet e veta Mali i Zi u mundua që të shfrytëzonte personalitetin dhe autoritetin e krerëve të shqiptarëve, të cilët po qëndronin si emigrantë në këtë vend. Jo vetëm për t'i pasur si aleatë, por që nëpërmjet tyre të ndikonin te ndjekësit dhe te masa e emigrantëve të tjerë. Vëmendja e Cetinës ndaj Isait ishte vërtetë e preکشme dhe e veçantë. Autoritetet e këtij vendi u përpoqën që t'i plotësonin atij çdo nevojë. Madje dy ministri të këtij shteti ajo e Brendshme edhe ajo e Punëve të Jashtme iu dhanë porosi prefekturave që jo vetëm të tregonin kujdes për I. Boletinin dhe emigrantët, por edhe të siguronin jetët e tyre. Kjo politikë nuk ishte e rastësishme. Ajo ishte rrjedhojë e peshës dhe e fuqisë që figura e Isa Boletinit kishte në mesin e shqiptarëve.

Sipas konsullit serb në Prishtinë, ndikimi i tij në radhët e emigrantëve ishte aq i madh sa që ata dëgjonin dhe i bindeshin çdo këshillë të tij¹⁴. Përpos angazhimit dhe punës që bënte me emigrantët në Malin e Zi, Isa përpiqej të ndiqte me vëmendje dhe përgatitjet që po bëheshin brenda vendit për kryengritjen e re. Ai mbante lidhje të vazhdueshme me krerët shqiptarë që vepronin në Kosovë, me të cilët këshillohej për zgjerimin e propagandës kundër regjimit xhonturk¹⁵.

¹³ Po aty.

¹⁴ F. Musaj, *Isa...*, f. 99 - 100.

¹⁵ Po aty, f. 95.

Pavarësisht se Perandoria Osmane ishte shkaktarja kryesore e gjendjes, së krijuar, ajo ishte mjaft e interesuar dhe e kujdesshme rreth mënyrës, mjeteve metodave dhe politikës sesi duheshin trajtuar shqiptarët dhe krerët e tyre azilantë. Nëpërmjet rrjetit të saj të informimit dhe agjentëve të terrenit, ajo kishte rënë në gjurmët e veprimtarisë së komiteteve të fshehta brenda dhe jashtë vendit.

E shqetësuar nga ideja e një përplasje të re me shqiptarët dhe e krijimit të ndonjë fronti antiosman, Porta e Lartë filloi politikën e miklimit, e cila kishte rezultuar e suksesshme edhe më parë me shqiptarët. Me qëllimin që t'i paqësonte shqiptarët me veten, dhe të pengonte shpërthimin rishtazi të një kryengritjeje në shkurt 1911, ajo shpalli amnistinë dhe e njoftoi Qeverinë e Malit të Zi se të gjithë shqiptarët që ishin arratisur mund të ktheheshin lirisht në vendin e tyre mbasi ishin falur nga sulltani. Ndërsa, Isa Boletini, Sulejman Batusha, Bajram Daklani, etj., edhe pse ishin dënuar me vdekje, në rast se dorëzoheshin do t'ju falej jeta, veçse do të internoheshin në Azinë e Vogël. Isai dhe krerët e tjerë nuk e pranuan amnistinë e ofruar nga Qeveria turke dhe nuk lejuan kthimin e malësorëve në Shqipëri. Madje pranimin e “faljes” nga ana e sulltanit të cilitdo malësor, ai e cilësonte si tradhti dhe sabotim të kryengritjes¹⁶.

Në histori shpeshherë kombinimi i koniunkturave, i shkakësive dhe i të papriturave ndryshojnë në mënyrë dhe shkallë të ndryshme kahjen e lëvizjeve dhe reagimet e udhëheqësve të tyre. Nga shqyrtimi i dokumentacionit arkivor dhe i burimeve të tjera historiografike të kohës është pohuar se një ndër shkaqet kryesore që çuan në shpërthimin e parakohshëm të kryengritjes së Malësisë së Mbishkodrës në 1911 ishte orvatja, ndërhyrja, presioni dhe qëndrimi trysnues i Malit të Zi, duke mos i lënë asnjë rrugëzgjidhje tjetër

¹⁶ F. Musaj, *Isa..*, f. 98.

krerëve të shqiptarëve. Çfarë qëndrimi mbajtën udhëheqësit e Vilajetit të Kosovës? Dhe si shpjegohet fakti i mungesës së Isa Boletinit krah krerëve të tjerë, ndërkohë që ai kishte qenë pjesë aktive e masave për organizimin e kryengritjes së re më 1911? Mbret Nikolla i propozoi Isait, që ai në kryengritjen e afërme që do të organizohej të mobilizonte dhe të merrte pjesë duke prirë emigrantët e Plavës, Gucisë dhe Gashit.

Ai i arsyetonte Isanë se këto qytete mund të merreshin lehtësisht pasi trupat osmane ishin të pakta. Isa i ndërgjegjshëm për gjendjen faktike të Kosovës, për mundësitë reale që kishte dhe për situatën në të cilën ndodhej popullsia dhe vendi e refuzoi idenë e mbretit malazez pavarësisht ndihmës me armë dhe ushtri që ky i fundit i ofroi Isait¹⁷. Shenjat dëshmonin se shqiptarët e Vilajetit të Kosovës, jo vetëm që nuk ishin përfshirë në kryengritje, por madje nuk dukej se mund të ndërmerrnin ndonjë hap konkret në këtë drejtim. Insistimit të mbretit malazez për të marrë pjesë në kryengritje Isa iu përgjigj: “sikurse e dini vitin e kaluar Kosova u çarmatos, është e lodhur dhe hëpërhë nuk është në gjendje të luftojë”. Përkundër këtij shpjegimi, Nikolla i përgjigjet: “Kjo çështje rregullohet lehtë. Ju vetëm i shtini një herë në dorë, pastaj unë dërgoj ushtrinë time, ju vjen ajo pas në Prizren dhe i mban ato vende”. Isa ia kthen: “Gospodar, vendet tona t’i mbaj ushtria juaj”? Nikolla i përgjigjet: “Po unë i dua shqiptarët, i kam miq”. Isa ngrihet në këmbë ballë për ballë krajlit dhe i thotë: “Gospodar më falni për mërzinë që ju kam bërë. Ju faleminderit që na keni mbajtur në vatrën tuaj me zemër për këta 6-7 muaj. Nesër herët unë e të mitë po kthehem në vatrën tona. Lamtumirë”¹⁸.

¹⁷ Po aty, f. 99-100.

¹⁸ S. Luarasi, *Isa..*, f. 122.

Lëvizja Kombëtare Shqiptare akoma nuk ishte kristalizuar si e njëkohshme dhe njëtrajtshme në qëllimet dhe objektivat e saj. Aksioni dhe nismat e udhëheqësve shqiptarë vuanin ende nga mungesa e koordinimit dhe nga mospërputhjet e qëllimeve individuale. Shqiptarëve u mungonte një qendër drejtuese, e cila do të sendërtonte një politikë dhe qëndrim të njëjtësuar si ndaj Malit të Zi, si ndaj Portës së Lartë ashtu dhe ndaj vet synimeve dhe njerëzve që drejtonin. I zhgënjyer nga vendimi i Isait dhe nga pamundësia që ta bënte për vete, mbreti malazez kërkoi largimin sa më të shpejtë të tij së bashku me emigrantët e Vilajetit të Kosovës¹⁹. Prania e tij në Malin e Zi nuk përlligjej më dhe s'ishte dobiprurëse për interesat e këtij shteti. Çfarë kuptimi kishte t'i ofrohej sërish Isait, strehim, ushqim, ndihma, armë dhe të holla? Për më tepër ai mund të kthehej në një pengesë apo dhe në një kundërshtar që do i kundërvihet ambicieve të Nikollës. Për riatdhesimin sa më të shpejtë mbreti ndërhyri pranë konsullit osman në Cetinë²⁰.

Përballë një situatë, ku imponimi po kalonte çdo kufi fqinjësie, bashkëpunimi, mirëkuptimi dhe reciprociteti, kundrejt mungesës së përkrahjes e pamundësisë ekonomike, përballë përzënies nga Mali i Zi, por edhe për shkak të pakënaqësisë dhe mosmarrëveshjeve me krerët e Malësisë së Mbishkodrës, Isa Boletini në fund të muajit marsit 1911 vendos të largohet në Kosovë dhe hyn në krahinën e Gucisë²¹. Megjithëse u largua për në Kosovë, ai u tërhiqte vëmendjen shqiptarëve të Toskërisë, të cilët nuk po tregoheshin aktivë dhe pjesëmarrës në aksionet antiosmane. Në një letër që iu dërgon këtyre të fundit ai iu kërkon që të marrin masa për të organizuar popullin dhe të bëhen gati për mundësinë që po iu

¹⁹ F. Musaj, *Isa...*, f. 101.

²⁰ Po aty.

²¹ Po aty, f. 104.

krijohet shqiptarëve nga situata e tanishme. Ky është teksti i letrës së Isa Boletinit:

“Miq të dashur!

Këtu ne kemi marrë të gjitha masat e nevojshme dhe nuk kemi frikë qoftë sikur qeveria të dërgojë krejt ushtrinë e saj. Ne jemi të përgatitur mirë dhe shpejt do të kemi një ndihmë më të mirë. Ç’po bëni Ju? Ju duhet të nisni sa më parë njerëzit dhe të përgatitet populli në Toskëri, mbasi deri tani ne akoma nuk kemi parë shumë nga këto. Ju nuk duhet të flini, ne nuk duhet ta humbasim çastin e favorshëm, që ne kemi sot”²².

Mospjesëmarrja e drejtpërdrejt dhe mungesa e kontributit të Isait dhe e udhëheqësve të tjerë të Kosovës në Kryengritjen e Malësisë më 1911, veç shkaqeve të lartpërmendura mendojmë se shpjegohet dhe me disa arsye të tjera. Pas kthimit nga Mali i Zi, Isa Boletini në një deklaratë që i drejton kajmekamit të Kumanovës zbulon zhgënjimin dhe ashpërimin që ai ka përjetuar së brendshmi. Përmbajtja e deklaratës që ai bëri në zyrën e zyrtarit osman është kjo:

“Unë betohem në besën time se nuk kam marrë pjesë as në agresionin e malësorëve katolikë kundër ushtarëve as në propagandën e të arratisurve. Unë vërtetoj se revolta e katolikëve ndodhi vetëm nga intrigat e agjentëve malazez. Me sytë e mi kam parë, se si oficerë malazezë u vunë në krye të kryengritësve dhe si këta pastaj, duke marrë përforcime malazeze, hynë në vend e mësyrë fortifikatat. Kur unë pashë gjithë këto, u ktheva, i penduar, i frymëzuar nga dëshira, të vija në dispozicion të sulltanit e të kalifit, veten time, shokët e mijëra shqiptarë, të cilët që të gjithë janë gati të

²² HHSt.A.PA.A. AIH, Vj. 21-14-1444, Informacion i zëvendës konsullit Zitkowski, në Manastir, për Ladislaus Freiherr Müller von Szentgyörgy, Rudnay, shef i seksionit të parë në Ministrinë e Jashtme Perandorake Manastir, 28 prill 1911.

ngarendin mbas një shenje time, për mbrojtjen e atdheut kundër të pabesëve”²³.

Një arsye tjetër ka të bëjë me zbatimin e politikës së kulaçit nga ana e Perandorisë Osmane, e cila shpeshherë i joshte shqiptarët me anë të dhuratave, parave, posteve dhe mundësive të tjera duke arritur të realizonte përçarjen në mesin e tyre dhe dështimin e kauzave të tyre. Qëllimi i saj ishte të dobësonte forcën ose të neutralizonte veprimet e shqiptarëve të Vilajetit të Kosovës nëpërmjet propagandës, duke e paraqitur veten e saj para tyre si një aleate dhe mbrojtëse, kurse Malin e Zi e portretizonte si një armik të përbashkët. Gjithashtu ajo u mundua që të përfshinte përfaqësues të udhëheqjes së Kosovës në radhët e hierarkisë ushtarake osmane. Për këtë qëllim Zejnel Beu dhe Jashar Pasha u emëruan komandantë të njësive të mustafizëve që do të formoheshin në rast nevojë²⁴.

Gjithashtu, mendojmë se një arsye tjetër gjendet në vet psikologjinë dhe të menduarit që ka të bëjë me atë se çfarë dhe si mendonte vet paria e shqiptarëve të Kosovës. Në ç’mënyrë e projektonte ajo veten gjatë kësaj kohe në raport me lëvizjen, kërkesat kombëtare që kishin filluar të artikuloreshin publikisht dhe politikisht. Kjo gjë na shpjegohet nga një bisedë e zhvilluar ndërmjet Xhafer Tajarit, prefekt e komandant i garnizonit në Pejë dhe Tafilit, nipit të Isa Boletinit, për shkak të mungesë së këtij të fundit në takim. Ndër të tjera Xh. Tajari i tha Tafilit se: “Edhe unë shqiptar jam, s’e mohoj, por s’kemi arritur në atë shkallë sa të jemi më vite. Është

²³ HHSt.A.PA.A. AIH, Vj. 21-14-1484, Relacion i zëvendës konsullit austro-hungarez Gregoviç, në Selanik, për, La dislaus Freiherr Müller von Szentgyörgy, Selanik, 8 prill 1911.

²⁴ HHSt.A.PA.A. AIH, Vj. 21-19-1992, Njoftim i gjerentit austro-hungarez Rudnay, në Prizren, për, Ladislaus Freiherr Müller von Szentgyörgy, Prizren, 3 maj 1911.

tepër herët, populli ynë është shumë mbrapa”²⁵. Nuk duhet të harrojmë se shqiptarët e Kosovës sapo kishin dalë nga një kryengritje e lodhur dhe e sflitur. Koha ishte e pamjaftueshme dhe populli nuk ishte i përgatitur për një kryengritje të re, ai nuk e kishte marrë ende veten dhe nuk kishte armë dhe municion. Për më tepër mbizotëronte një skamje e madhe, të cilën Isa e kishte vërejtur²⁶. Protagonizmi dhe personaliteti i Isa Boletinin para dhe gjatë kryengritjes kundër osmane të vitit 1911, u përballën dhe u sfiduan nga një sërë faktorësh të brendshëm dhe të jashtëm. Për sa i takon atyre të brendshëm mund të përmendim, gjendjen e paorganizuar të grupimeve të ndryshme politike-shoqërore në vend, kushtet e vështira sociale, ekonomike dhe njerëzore, të cilat ishin krijuar për shkak të politikës osmane pas masave vijuese dhe të reja si edhe kushtet e rënduara nga përplasjet e armatosura me trupat osmane gjatë viteve 1909-1910.

Ndër faktorët e jashtëm mund të përmendim ndërhyrjet dhe aksionet e ndryshme ushtarake dhe diplomatike të ndërmarra nga Mali i Zi dhe ambiciet e qëllimet e fuqive të tjera ballkanike si ndaj shqiptarëve ashtu dhe ndaj shtetit osman. Ndryshimi i qasjes nga ana e Portës së Lartë ndaj krerëve shqiptarë, ishte në përshtatje me kontekstin dhe fuqinë që ata paraqisnin në rrafsh lokal apo më gjerë, parësinë e interesave dhe vet pozitën e brendshme dhe ndërkombëtare të Perandorisë Osmane. Pleksja e këtyre faktorëve e bën dhe më të komplikuar qëndrimin dhe rrugëtimin e Isa Boletinit dhe të krerëve shqiptarë të Vilajetit të Kosovës si në drejtim, si në pjesëmarrje, si në organizim, ashtu dhe në qëndrim kundrejt situatave të ndryshme që u krijuan nga dinamika e Kryengritjes së vitit 1911. Pozita e tij ndryshoi duke kaluar nga një pjesëmarrje direkte dhe aktive në një gjendje të tërhequr dhe pasive, nga një prijës luftimi në

²⁵ S. Luarasi, *Isa...*, 1971, f. 126.

²⁶ Z. Cana, *Lëvizja Kombëtare...*, f. 295.

terren në një organizator çetash. Në jetën e popujve trashëgimia e heronjve ndër të tjera është kujtimi i një emri të madh dhe trashëgimia e një shembulli madhështor. Isa Boletini na i ka dhuruar të dyja këto cilësi, jo thjeshtë si relikte të kujtesës sonë historike, por si vlera ku mund të gjejmë frymëzim dhe komunikim që të përballim veten me zgjedhjet që duhet të bëjmë si individ dhe si komb, për të sotmen dhe për të ardhmen.

MA. Sokol GJERMËNI

SUMMARY

ISA BOLETINI AND THE UPRISING OF 1911

The National Albanian Movement during 1911 had a different approach in regards to the armed retaliation against the occupying forces. The representators of this movement who overviewed the development of the uprising in 1911, served as a means to have a different approach in regards to the Ottoman Empire, particularly having in mind the political, social and national future. The circumstances present at the time made it able for this uprising to take place. The anti-Ottoman uprising of 1911 included one of the most important personalities of the Vilayet of Kosova and the Albanian movement. His protagonism in the uprising was challenged by many inner and outter factors, before and after the uprising of the Highlands of Shkodra in 1911.

As far as the inner factors are concerned, we should take into account the lack of organization between various political and social groups in the country at the time, the social and economical hardships, which were created as a result of the Ottoman policies throughout the years 1909-1910. The foreign Montenegrin military and diplomatic interventions can be considered as outer factors that made the progression of the uprising difficult. The convergence of these factors made the travels of Isa Boletini and other Albanian

leaders, both in leadership and organization of the uprising, much more difficult throughout 1911.